

Cum a devenit huligan

Despre „extremistul“ Mihail Sebastian (II)

— DANIEL CRISTEA-ENACHE —

UN lector de bună-credință, fie și mai puțin familiarizat cu problematica interbelicului românesc, va simți citind cartea Martei Petreu, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, că ceva nu este în ordine. Chiar titlul cărții e inadecvat. Prindem metafora, dar e greu de crezut că ea a apărut în urma unei cercetări de arhivă, și nu ca o găselniță publicitară. O găselniță de altfel nefericită, glisând între planul simbolic și cel factual. Dacă unul e demonul și celălalt e demonizatul, ce și cum mai trebuie explicat?

O asemenea echivalare rezolvă din start cazul Sebastian, făcând inutilă lectura textelor lui publicistice și expediindu-l pe complicatul evreu de la *Cuvântul* în seria neagră a împlișcaților. Suntem deci invitați să pătrundem în sfera de aplicație a studiului științific pe o cale mai potrivită basmelor și prozelor fantastice, care lucrează cu Ucigă-l toaca introducându-l lejer și scoțându-l la fel de neproblematic din scenă. Și autorul anonim, și cel individualizat manifestă mai multă îngăduință față de personajele lor maligne decât cercetătoarea de la Cluj, a cărei tendențiozitate manifestă în selectarea, decuparea și montajul textelor „incriminante“ se revarsă, stilistic, într-un val de calificative infamante. Pe acestea din urmă le-am inventariat în prima parte a cronicii. De la „mârâielile și scâncetele lui Sebastian din *Jurnal*” la perseverența lui „acră”, de la felul în care „bate câmpii” la cel în care „își ascunde înșelătoria”, de la „fixațiile” și „reflexele condiționate” ale admirațiilor sale la catalogarea lui drept un „papagal de presă” al lui Nae Ionescu, epitele și etichetele Martei Petreu sunt dizgrațioase. Și compromițătoare pentru autoare.

Nu se înscriu în tonalitatea neutrală și în regimul obiectiv (descriptiv și interpretativ) pe care le regăsim în istoria literară, ca și în cea a ideilor. Iar jignirile tipărite sunt aici, ca peste tot, expresia unui deficit. Când argumentele se răresc, iar probele lipsesc, când articulațiile discursului se osifică sau, dimpotrivă, devin prea moi, criticul lipsit de obiectivitate se refugiază în sofisme și în culori lexicale mai tari. Și invers: soliditatea informației și via-

bilitatea argumentației imprimă unei demonstrații un ton calm, pe toate secvențele studiului academic.

În timp ce tânărului de la *Cuvântul* i se pot înțelege efectele publicistice (într-o gazetă nu se scrie doct și reținut, ci cu diferite tehnici de captare a unui interes public imediat), e dificil să acceptăm derapajele de limbaj și viciile de metodă din cartea Martei Petreu, publicată în 2009, la trei sferturi de veac de la așa-zisul „climax revoluționar românesc de dreapta” al lui Mihail Sebastian. Aceste derapaje au fost amendate de mai toți comentatorii studiului de față, excepție făcând unul care le-a considerat nimerite, fiindcă lui nu îi e „simpatic” Sebastian. Majoritatea s-au arătat însă disociațivi, dezaprobând vehemențele de limbaj ale autoarei, pentru a face credit cercetării sale de bibliotecă.

S-a creat o undă de mistică a Textelor fatale pentru Mihail Sebastian, pe care el le-ar fi scris pentru ca Marta Petreu, singura din frontul larg al cercetătorilor autohtoni, să ni le înfățișeze astăzi. Altfel spus, articolele „extremiste” ale lui Sebastian sunt cele care contează și dictează. Ele trebuie să sunt atât de evidente, încât felul în care le-a ambalat discursiv cercetătoarea e mai puțin relevant. Esențial e că aceste texte au fost scrise și publicate în *Cuvântul* și că, scoasă acum din colecția revistei, schimbă în mod semnificativ imaginea democratului Mihail Sebastian. După cum clasează cazul Marta Petreu, ele „arată fără nici o putință de tăgadă că Sebastian, influențat adânc de personalitatea și de ideologia lui Nae Ionescu, a devenit antidemocrat și «revoluționar», încadrându-se în extrema dreaptă.” (p. 126); „Sebastian a fost «protocron», făcând experiența extremismului mai devreme decât alți colegi de-ai săi. A început-o în 1929, iar anul lui de vârf a fost 1933” (p. 127).

Vom vedea ce arată contribuțiile respective și ce nu ni se arată din cuprinsul lor. Înainte de proba textului în sine, să mai remarc puținătatea elementelor incriminatoare furnizate de cercetătoare. Articolele din care ea citează (de fapt: din care selectează dirijat), ca probe definitive ale „extremismului” lui M. Sebastian, sunt în număr de cinci-șase – ceea ce, la scara întregii sale activități publi-

cistice, e infim. În cazul câtuși de puțin complicat al oricărui gazetar consistent, vom descoperi, cercetând cu lupa, mai multe mostre de extremism măcar adjectival, dacă nu ideologic; excесе pamfletare, localizate dincolo și dincoace de granița ce-i desparte pe ziaristii democrați de cei nedemocrați...

Lectura lor literală se cuvine dublată de una literară, aptă să guste performanțele de execuție satirică a unei victime. Simpatizăm poate, omeneste, cu victima, dar devenim „complici” cu artistul ce strălucește pe cadavrul ei. Refuzându-i lui Sebastian, aprioric, dreptul de a intra în seria ilustră a publiciștilor noștri, cu minunat-îngrozitorul lor dar de a spurca oameni perfect onorabili și a spăla cadavre politice, neconcepând, așadar, că l-ar putea plasa măcar ipotetic în rândul unor Argezi, N.D. Cocea, Ion Vinea, autoarea acestui studiu... cu inflexiuni publicistice preferă să-l citească exclusiv în literă (nu și în cod) pe gazetarul de la *Cuvântul*. Pe de altă parte, ștacheta cerințelor Martei Petreu este atât de înaltă, strunga exigențelor sale e atât de strâmtă, încât, din agitata epocă interbelică, mă îndoiesc că există un singur publicist român care să treacă, peste și prin obstacol, în faza superioară a moralei absolute. Iar pe lângă gazetari, să ne gândim și la critici: de la E. Lovinescu la G. Călinescu și de la estetul Streinu la sobrul Vianu (aceștia doi, angrenați la un moment dat într-o polemică inelelegantă), nu vom găsi un singur spirit pur, în sensul reduționist cu care Marta Petreu operează în cazul lui M. Sebastian.

Spuneam că autoarea studiului supraconturează pe un fond alb articolele extremiste ale lui Nae Ionescu, pe cele „extremiste” ale lui Mihail Sebastian și, într-o corelare forțată, violențele și crimele de pe scena publică românească. Contextualizarea veritabilă lipsește. Ea ar fi presupus traforarea analitică a unui context istoric și socio-cultural care ar fi cuprins mult mai multe personaje prinse în aceleași situații. Cu o regretabilă metodologie, așa cum goleşte epoca de substanța și multiplul ei, pentru a-i lăsa, într-un efect de *trompe l'oeil*, „îmbrățișați” pe Nae Ionescu și Mihail Sebastian, Marta Petreu nu va raporta extrasele de publicistică politică

ale celui de-al doilea decât la ideea și formulările celui dintâi. Articolele cu pricina ale tânărului Sebastian sunt desprinse din corpusul masiv al gazetăriei sale pe toate temele posibile; după cum sunt dislocate din orice raport de proximitate cu textele celor „buni”; după cum sunt extrase (în interpretări de un simplism voit) din convențiile, formatele și deformările expresive ale genului publicistic ca atare.

Marta Petreu îl judecă pe M. Sebastian ca pe un ideolog, deși acesta, spre deosebire de Nae Ionescu, nu a avut asemenea veleități, ci a fost – ca mulți alții – un gazetar doritor să ia pulsul actualității, inevitabil și politică. În același timp, ea refuză să-l considere în mod serios pe jurnalist, afirmând complet hazardat că rolul său la *Cuvântul* era „să facă bășcălie de lumea politică”. Cum se poate lega, fie și ca ipoteză de lucru, un asemenea rol al bășcăliei de prefigurarea violențelor și crimelor din sfera politicii autohtone și cum se împacă, în general, ironia cu extremismul și umorul plastic cu fanatismul uscat: iată întrebări lăsate în suspensie în *Diavolul și ucenicul său...* Pornind și stăruind pe firele unor acuze grave, autoarea studiului nu pare să realizeze că adevărea unuia ar face imposibilă probarea altelei.

Și fiindcă am ajuns la probatoriul mult invocat de către cercetătoare, atât în cuprinsul cărții, cât și în interviuri și intervenții ulterioare (toate, pe un ton ce nu admite replică), surpriza este de a-i constata precaritatea. E o inconsistență pe care speculația invers proporțională a ajutat-o să se dezvolte, să ia semnificațiile și chiar formele dorite de autoare. Citind în paralel cele câteva texte „cu probleme” scrise de Mihail Sebastian (Textele!) și pasajele citate plus rezumatele oferite de Marta Petreu, rămâi siderat de ceea ce vrea să înțeleagă o cititoare experimentată și inteligentă din niște pagini care spun, în explicitul și în implicitul lor, lucruri sensibil diferite. N-aș vrea să repet efectul control-disturbator al interpretărilor marca Marta Petreu, și să conchid rezolut că absolut niciodată evreul de la *Cuvântul* nu scrie ceea ce citește, din el, eseista de la Cluj. Ar fi fost atunci un caz de *malentendu* critic, o speță de neînțelegere între

autorul unei cercetări de arhivă și obiectul acesteia. Ce a făcut autoarea mi se pare mai nuanțat și mai grav din punct de vedere profesional. A sărit peste pasaje, numeroase, care îi infirmă net teza „extremismului”; le-a rezumat pe altele într-un mod convenabil; și a reluat cu insistență aceleași câteva fraze bine decupate de restul, pentru a obține un efect reprobator extins asupra întregii gazetării politice a lui Sebastian.

Cum să dovedesc ceea ce tocmai am afirmat fără să decupez și să focalizez, eventual cu modul de lucru și în maniera Martei Petreu? Să citez toate fragmentele peste care ea a sărit, *et pour cause*? Ar fi prea multe. Să vin cu propriile rezumate ale textelor deja oferite într-o variantă trunchiată oportună? Poate că așa avea, la rândul meu, un unghi subiectiv de livrare a informației. Astfel că soluția cea mai bună este să redau integral unul dintre textele maxim incriminate de cercetătoare: una dintre acele „piese” pe baza cărora Marta Petreu îl califică pe Mihail Sebastian drept un „extremist”. Iată deci mai întâi textul lui M. Sebastian, apoi interpretarea Martei Petreu, și la final interpretarea interpretării articolului din 24 decembrie 1933. El se intitulează „Cu sânge sau nu, tot una e” și poate fi citit în continuare în întreg conținutul și exact în forma lui, cu erorile de culegere și corectură ale *Cuvântului*: „Nu vi se pare abuzivă avalanșa de comentarii, opoziționiste și guvernamentale, în jurul alegerilor și al rezultatului lor? Ziarele ne (*sic!*) nuanță liberală (fosta «anumită presă» de pe vremuri) celebrează cu diverse grade de entuziasm libertatea îngerescă a operațiilor electorale. Ziarele de opoziție, deplâng dimpotrivă teroarea sub care aceste alegeri au decurs. Pentru unii, a fost în țară o atmosferă senină de *Kindergarten*. Pentru alții, a fost un adevărat măcel. Opoziția afirmă că au fost omorâți câțiva zeci de cetățeni. Guvernul se apără, declarând că chiar dacă au fost uciși vreo 10–20, au fost în schimb înviați pentru vot vreo 20–30.000. Vechi cetitori ai lui Caragiale, noi știm cu (*sic!*) adevărul stă cam la mijloc. Noi știm că nici așa de liliiale n’au fost alegerile d-lui Duca și sperăm că nici așa de mârșave n’au fost. Dar, întrebarea pe care ne-o punem și pe care o propunem meditației cetitorului, este cu totul alta. Să aibe oare vreo importanță pentru situația politică a țării, modul în care s’au făcut aceste alegeri? Faptul de a fi fost foarte sălbatic sau de a fi fost din contră foarte gentile, schimbă oare efectiv ceva din funcția parlamentului eșit din asemenea alegeri, angelice sau drăcești? Iată, nouă ni se pare că nu. Cu riscul de a trece drept cinici, vom spune că în realitate un parlament românesc este mereu același, fie că el s’a născut peste o punte de cadavre, fie că a crescut sub un curcubeu de libertăți civice. Parlamentele noastre nu funcționează nici odată în numele justificării lor electorale. Cu desăvârșire lipsite de inițiativă, complet paralizate de executiv, ele lucrează în subordine, ca un auxiliar tehnic – în cazul cel mai bun – al guvernului. Numai formal parlamentul românesc primește un mandat de la națiune. Dar acest mandat nu-l cunoaște, nu-l exercită și nu-l poate exercita. În drept și în teorie, camerele ar fi organul generator al guvernului. Sugestiile, orientările, directive-

le, de aici ar trebui să pornească și de aici ar trebui să le primească guvernul. Dacă lucrurile s’ar întâmpla într’adevăr așa, atunci da, atunci fără îndoială, origina camerelor ar fi determinantă pentru viața lor. Rezultate din alegeri sângeroase, ele ar fi descalificate, întru cât mandatul lor ar fi mandatul crimei. Rezultate din alegeri libere, mandatul lor ar fi mandatul națiunii. Dar nu e nevoie să fi (*sic!*) constituționalist, pentru a ști că treburile nu merg deloc astfel, aici, la noi. Constituite printr’un sistem de forțe, camerele funcționează în cadrul cu totul altor forțe. Expresie – să zicem a unei serii de elemente politice, ele trăesc prin cu totul alte elemente politice. Termenii *alegător – parlament – guvern* nu au deloc legătura suitoare, pe care le-o presupune candidarea democrată. «*Alegător – parlament*» e una, «*Parlament – guvern*» este cu totul alta. Orice relație între aceste două sisteme este lămurit exclusă. Astfel fiind, ce are de căutat aici libertatea sau sălbăticia alegerilor? Și într’un caz și într’altul, nu este parlamentul deopotrivă de apt pentru biata lui meserie? Și-a depășit vreodată un parlament românesc, oricare ar fi fost el, menirea de înregistrator al ordinilor guvernului? A fost vreodată un guvern, unul singur, în situația de a ține seama de parlament? A existat vreo deosebire esențială între parlamentul național țărănist din 1928, primul parlament al primelor alegeri libere românești, și oricare parlament polițist liberal și averescan dinainte? Hotărât, nici unu (*sic!*). La fel de șters, la fel de terorizat de voința guvernului, la fel de strivit sub pumnul primului ministru, parlamentul d-lui Maniu a fost egal în servilism și incompetență cu cele mai triste camere ale lui Ion I.C. Brătianu. Să nu uităm că în acest parlament liber dela 1928, a fost asasinată reforma administrativă, pe care o aștepta țărănișmul. Să nu uităm că acest parlament liber l-a ales regent pe un domn Sărățeanu, la ordinul provocator al a (*sic!*) unui domn Maniu. Și atunci, la ce a servit consultarea liberă a țării și răspunsul ei entuziast, la ce a servit, dacă acest gir moral unanim a fost utilizat la asemenea deplorabile isprăvi? Însângerate sau nu, parlamentele românești sunt condamnate să fie ceea ce au fost mereu: organe de execuție servilă, la ordinul și dispoziția guvernului. Ele nu pot reabilita un cabinet, dar nici nu-l pot compromite. Ele nu-i pot slăbi situația politică, dar nici nu i-o pot consolida. Elementele politice în joc sunt altele, cu totul altele. Iar dacă vă amuză jocul de-a comentarea alegerilor, puteți să comentați! Numai să știți că este un joc.”

Urmează interpretarea Martei Petreu: „Titlul în sine e un manifest. Conținutul acestui articol de fond spune că alegerile nu au fost libere și nu au nici o valoare. Grav în acest text nu este faptul că ideile lui Sebastian le prelungec și le repetă pe acelea ale lui Nae Ionescu (...). Grav este altceva: că pentru tânărul comentator politic «tot una e» dacă alegerile au fost sau nu însângerate, dacă alegătorii au fost maltratați sau nu, dacă au fost omorâți sau nu. (Pentru cititorul inocent de astăzi: alegerile interbelice, mai ales acelea organizate de liberali, se desfășurau în sânge, lăsând în urmă morți și răniți.) Indiferența lui dacă alegerile s-au făcut cu sau fără vărsare de

sânge (știm că el însuși era la adăpost, deoarece nu s-a prezentat la vot) e declarată din titlu. «Să aibe oare vreo importanță pentru situația politică a țării modul cum s-au făcut aceste alegeri», întreabă el retoric. Apoi continuă: «Faptul de a fi fost foarte sălbatic sau de a fi fost din contră foarte gentile schimbă oare efectiv ceva din funcția parlamentului ieșit din asemenea alegeri, angelice sau drăcești?» Răspunsul lui este că nu, fiindcă în România «parlamentele (...) sunt organe de execuție servilă, la ordinul și dispoziția guvernului», deci nu contează dacă alegerile au fost sau nu sângeroase. La raționamentul său falacios (care reunește două chestiuni într-una singură, dar dă un unic răspuns) se poate replica pedestru că, și dacă parlamentul este sub papucul guvernului, tot contează dacă alegerile au fost sau nu libere, dacă au fost sau nu însângerate. Putem să presupunem că dacă bătașii electorali i-ar fi spart lui capul, Sebastian ar fi fost mai sensibil la sânge, mai puțin cinic și mai puțin sofistic. Cinismul lui Sebastian din acest articol nu e prin nimic mai prejos de cinismul lui Cioran din articolele *Hitler în conștiința germană* și *Revolta sătuilor*, din 1934, prin care era justificat dreptul lui Hitler de a-și fi omorât, în «noaptea cuțitelor lungi», adversarii și concurenții. Pentru întreaga echipă redacțională de la *Cuvântul*, inclusiv pentru Sebastian, în decembrie 1933 conta numai un anume fel de sânge, cel... verde. Exact din acest număr, Zelea Codreanu devine colaborator al *Cuvântului*, și deci coleg cu Sebastian; așa că indiferența de pagina întâi a lui Sebastian față de sângele alegătorilor este corectată în mod spectaculos cu îngrijorarea, legitimă, de pagina a treia a lui Zelea Codreanu față de sângele legionarilor săi, al «copiilor» bătuți la închisori «din ordinul bancheților iudeo-masoni» (pp. 121–122).

N-aș vrea să pară că subestimez capacitatea cititorului de a înțelege pe cont propriu, fără nici un fel de ghidaj, textul lui Sebastian și enormitatea interpretării Martei Petreu, oferită deodată cu falsificarea prin omisiune, rezumarea tendențioasă ori inexactă și raportările incredibile la „colegul” Zelea Codreanu. Acesta n-a fost coleg cu M. Sebastian decât în opinia exclusivă a autoarei noastre: articolul semnalat e în realitate o scrisoare de protest, pe care *Cuvântul* i-a publicat-o. Depășind acest detaliu, constatăm că Sebastian nu scrie nicăieri, în coloanele textului său, că „alegerile nu au fost libere”, cum „rezumă” Marta Petreu. Și este „mai sensibil la sânge, mai puțin cinic și mai puțin sofistic” decât îl prezintă cercetătoarea. O spune în clar: „Noi știm că nici așa de liliiale n’au fost alegerile d-lui Duca și sperăm că nici așa de mârșave n’au fost”.

E paradoxal, apoi, că Marta Petreu caută o co-responsabilitate a gazetarului de la *Cuvântul* pentru faptul că alegerile parlamentare s-au desfășurat în sânge. El e un opozant deschis al guvernului Duca, organizatorul lor, și nu și-a exercitat dreptul la vot, fapt care, iarăși, stârnește dezaprobarea comentatoarei. „Știm că el însuși era la adăpost, deoarece nu s-a prezentat la vot”, scrie aceasta, inversând uimitor termenii problemei. Vinovat, din această perspectivă năucitoare, iese alegătorul care nu s-a prezentat la niște alegeri violente, iar

nu guvernul care avea datoria să le organizeze în bună ordine. Deși l-a distribuit pe Sebastian într-un rol de extremist, Marta Petreu îl asociază aici, retoric, unor practici „democrate” și „liberale” pe care tot ea le-a expedit într-o paranteză. Pe o a doua treaptă de culpabilizare, problema nu este că guvernul Duca a organizat niște alegeri sângeroase, ci că gazetarul de la *Cuvântul* nu vorbește suficient de mult despre sângele curs. „Noi știm că nici așa de liliiale n’au fost alegerile d-lui Duca și sperăm că nici așa de mârșave n’au fost” e prea puțin, prea fad pentru cercetătoarea de la Cluj...

Dincolo de inconsecvențe, incoerențe și fixarea într-o direcție greșită a titlului critic, să observăm deturnările conștiente operate de Marta Petreu. În textul său, Mihail Sebastian face o analiză nu a alegerilor, ci a rezultatului lor previzibil, înscris într-o ecuație deja cunoscută. „Numai formal – scrie el – parlamentul românesc primește un mandat de la națiune”. Indiferent de desfășurarea și de câștigătorii alegerilor, parlamentul rezultat se va afla „la ordinul și dispoziția guvernului” numit. Cu o aplicație de constituționalist, cu o seriozitate englezească (și un sarcasm reținut, de același tip), Sebastian radiografiază harta puterilor în stat și constată că dacă guvernul e, așa zicând, prea Guvern, parlamentul e prea puțin Parlament. Ce este cinic, sofistic și nedemocratic în această analiză? Unde va mai descoperi Marta Petreu un „extremist” care să ceară o pondere mai mare a Parlamentului mandat de alegători? Cum poate compara ea un text absolut benign, civilizat, „cuminte” și cu minte al lui Sebastian cu articolele în care nesăbuitul Cioran va justifica dreptul lui Hitler de a-și fi omorât adversarii și concurenții? Și cum se ajunge, pe baza acestui articol scris de M. Sebastian, la concluzia suprarealistă că pentru autorul lui „în decembrie 1933 conta numai un anume fel de sânge, cel... verde”?

În formidabila lui publicistică, din care Marta Petreu ne oferă mostre amestecate cu propriile substanțe inflamabile, Mihail Sebastian are un termen pe care îl folosește frecvent, într-un sens generos: *încadrare*. Știm azi că nu i-a fost ușor să se încadreze în cultura română, dar a reușit să o facă, printr-un efort constant de a participa la o dinamică specifică, păstrându-și în același timp identitatea.

Unde poate fi însă încadrat, cu strictețe, efortul Martei Petreu de a face din el un prim extremist de dreapta al generației ’27? O spun cu regret pentru înzestrarea reală a autoarei în eseistică și în domeniul ideilor generale. Cartea ei, cu premise false, analize improprie, rezumate tendențioase și răstălmăciri în toată regula, intră în speța malpraxisului critic. ✍

Marta Petreu
DIABOLUL ȘI UCENICUL SĂU: NAE IONESCU – MIHAIL SEBASTIAN
Editura Polirom
Iași, 2009, 296 pp.